

Maakunnan lippulaivaksi?: Kamppailu pesäpallon alueellisesta herruudesta

Urheiluseurat kilpailevat keskenään monella tasolla. Lajien välillä käydään kamppailua toimintaresursseista ja suosioista. Lajien sisällä puolestaan tavoitellaan menestystä suhteessa muihin seuroihin. Tässä artikkelissa valaisemme, miten Pohjois-Karjalan pesäpallon menestyskisa on muuttunut ja mitkä tekijät ovat eri aikoina mahdollistaneet menestyksen. Pyrimme myös osoittamaan, miten synnytettiin alueellisen paremmuuden eli lippulai-
van asetelma. Keskitymme tarkastelussa miesten joukkueisiin.¹

Kenttien rajaajat

Urheilujärjestöjen toiminta kiinnittyy yleisempään aluejärjestelmään. Aluetasolla läänit ja maakunnat ovat luoneet puitteita kansalaistoimintojen toteuttamiselle. Paikallistasolla seuratoimijoiden kytkennät kuntiin ja niiden liikuntahallintoon ovat olleet erittäin kiinteät. Kunnallisissa liikuntaelimissä seurojen edustajat ovatkin voineet vaikuttaa päätöksentekoon eräällä tavoin kaksisroolissa.²

Urheilun kuten muidenkaan kansalaistoimintojen organisointumisen ei ole noudatellut julkishallinnollisia rajoja. Niinpä urheilun keskusjärjestöjen piirijaossa kiinnityttiin pikemminkin muihin järjestöorientoihin kuin lääni- tai maakuntajakoon. Vuosikymmenien myötä urheilujärjestöt ovat muokanneet alueitaan kulloisiakin tarpeitaan vastaaviksi.

Urheilun kansalaistojaluonne on merkinnyt sitä, että keskusjohdossa ei ole voitu yksiselitteisesti määrätä kenttätason tapahtumista. Esimerkiksi TUL:n johdon kielteinen suhtautu-

(Suomen Urheilumuseon kuva-arkisto.)

minen suojeluskuntamaiseen pesäpalloon ei estänyt työläisuroja harrastamasta tätä nuorisoa kiinnostavaa lajia. Pelaamisen lisääntyessä liittoon perustettiin oma pesäpallojaosto vuonna 1930.³

Ajan myötä tietyt paikkakunnat ovat tulleet tunnetuiksi omien lajiensa jatkuvasta menestyksestä. Valkeakoski on korostuneesti jalkapallopaikkakunta, Vimpeli taas tunnetaan pesäpallosta. Yksilölajeissakin menestys synnyttää paikallisuuteen kiinnittyviä tulkintoja. Forssassa pyörivät pörssissään moukarimiehet ja Kuopion Puijolla lentävät ilmojen halki mäkipotkat.

Urheiluseurat eivät kilpaile keskinäisestä paremmuudesta vain omien lajiensa sisällä. Itse asiassa kädenvääntö käydään paikallistasolla muiden lajien kanssa. Rajallisten resurssien oloissa lajit yrittävät päästä paikkakunnan ykköslajien joukkoon. Vasta riittävän vahva asema omassa kunnassa turvaa menestymisen mahdollisuudet.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

Menestyksen tekijät

Urheilun tuloksellisuuteen vaikuttavat monet tekijät: 1) tuotanto, 2) markkinat, 3) politiikka, 4) kulttuuri, 5) kasvatusta, 6) oikeusnormisto ja 7) uskonto. Tuotannolliset tekijät ovat teknis-taloudellista tietämystä, johon tukeutuen voidaan saavuttaa parempia tuloksia. Pelimerkkipinojen kasvaessa markkinoiden ja sponsoreiden merkitys on lisääntynyt. Poliittiset päätökset vaikuttavat paikallistasoa myöten urheilun harrastusmahdollisuuksiin. Työnjaon lisääntyessä urheilusosialisaatiosta on tullut oma kasvatuksen alueensa, jossa lapset pyritään saamaan jo varhain "oikean" lajin piiriin. Oikeudelliset, uskonnolliset ja muut normit luovat urheilulle omat puitteensa.⁴

Paikallisesti urheilun menestystekijöitä voidaan selvittää tarkemmin. Seurat tarvitsevat: 1) riittävän väestöpohjan, 2) taloudellisia resursseja, 3) lajikulttuuria ja 4) aktivistien panosta. Väestöpohjasta riippuu yleisön riittävyys sekä harrastajien ja vapaaehtoistoimijoiden saatavuus. Aiemmin väestöpohjan muodostivat oman paikkakunnan asukkaat. Nykyään pelaajat ja katsojat ylittävät entistä useammin kuntarajoja. Varsinkin joukkuelajeissa menestyksen saavuttaminen ilman paikallisen talouselämän ja kunnan resursseja on mahdotonta.⁵

Lajikulttuuri syntyy paikallisesta perinteestä, sen käytännöistä ja verkostoista. Ne luovat junioritoiminnalle perustan, jota menestys entisestään vahvistaa. Lajikulttuuri kiinnittyy seuran vapaaehtoistoimintaan, jota ilman korkeimmankaan sarjatasoa seurat eivät tule pitemmän päälle toimeen.⁶

Näiden tekijöiden erittely ei vielä kuitenkaan kerro, miten seurojen ja toimijoiden väliset suhteet käytännössä muotoutuvat. Menestyminen edellyttää taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden yhteensovittamista ja yhtäaikaista. Tätä historiallista syvyyttä lähdemme jäljittämään pohjoiskarjalaisen pesäpallon muutoksista.

Kyläpelien aika

Pohjois-Karjalassa pesäpallo alkoi 1920-luvulla kylien välisinä otteluina. Pelit olivat jatkoa kansanomaiselle kisailulle, jossa Ilomantsin itäkylien tapaan "leikittiin 'kylmää metsoa', eräänlaista takaa-ajoleikkiä, ja pelattiin 'garaa', eräänlaista pesäpalloa.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

Siinä lyötiin seipään pätkällä monisärmäistä puupalikkaa ja juostiin pesälle. Hyvän lyöjän lyödessä uskallettiin hypellä yhdellä jalalla hetkeksi 'suolaan'. Möhkön ruukkiyhdistyksessä puhuttiin jo 'porttaamisesta', mm. työnnettiin kuulaa.⁷

Myös suojeluskunnat levittivät lajia. Kiteeltä kilpailumatoille lähdettiin kuorma-auton lavalla. Paikallispuoluekiihkö kiikutti joka ukon päähän suojeluskuntalakin, vaikka läheskään kaikki eivät kuuluneet järjestöön.⁸

Näitä pelejä pelattiin maatalousyhteisyydessä ja aikana, jolloin sosiaalinen ja maantieteellinen liikkuminen oli vähäistä. Pesäpallosta muotoutui näin tekijä, jonka avulla kylät saattoivat osoittaa paremmuuttaan. Ottelut ja varsinkin niissä saavutetut voitot vahvistivat kylien identiteettiä. Ei ole ihme, että pelit uhkasivat joskus kääntyä kylätappeluiksi.

Kyläpeleissä oli myös mahdollista vertailla pelaajien osaamisia. Haamukoppareista, pikaetenijöistä ja kanuunalyöjistä tuli sankareita, jotka tunnettiin omankin kylän ulkopuolella. Tätä tietoa puolestaan käytettiin hyväksi koottaessa kuntakeskusten menestysjoukkueita. Toimintakäytäntöjen viiveestä sen sijaan kertoo se, että vielä vuosikymmeniä myöhemmin kylien välisiä otteluja pelattiin entisellä innolla. Pelit loppuivat vasta väen muutettua taajamiin.

*Kyläpelien aikaan.
(TUL:n Keski-
Suomen piirin
arkisto.)*

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

Organisoituun kilpaurheiluun

Pesäpallo muuttui Pohjois-Karjalassa seurojen väliseksi kilpailutoiminnaksi 1930-luvulla.⁹ Muuhun maahan suhteutettuna tilannetta voi pitää hyvänä,¹⁰ vaikka mistään nopeasta siirtymästä kilpajärjestelmään ei ollut kyse. 1930-luvun pesäpallo koostui kolmesta pelityypistä. Ensinnäkin pelattiin lajiliiton sarjaa, ja myös SVUL:n puolella pesäpallo liitettiin piirinmestaruuskilpailujen ohjelmaan.¹¹ Toiseksi pitäjän mestaruuksista kamppailtiin ankarasti aina 1950-luvulle saakka. Sitä valottaa ote Kari Sutisen haastattelusta:

– Oliko pitäjänmestaruus tärkeä? Kilvoittelivatko siitä urheiluseurojen joukkueet, nuorisoseurat ja oliko vielä muita?

– Ainakin Enossa ne oli kyläjoukkueita, joku Naurisoja vastaan Kirkonkylä. Ne oli aika tulisia pelejä. Mulla on semmonen mielikuva. Tuntuu että kaikki pelas.

– Sotien jälkeenhän nämä kylät heräsivät tavallaan uudelleen henkiin ja harrastus nousi suurten ikäluokkien myötä. Eikö ollut niin, että nämä kylien väliset ottelut oli aikuisten peliä?

– Kyllä klopitkin pääsi pelaamaan. Niin kuin viimeiseen saakka pelattiin. Ne eivät olleet mitään puulaakipelejä. Niihin ihan keskityttiin.

– Oliko paljon katsojia?

– Oli aika paljon. Meilläkin oli se Kaltimon tehtaan joukkue. Kaikki oli mukana tavalla tai toisella.

– Oliko kannattajien välillä kähinöitä?

– Kyllä siellä oli. Minulle on jäänyt muutama sellainen mielikuva, että peli ei päättynytkään siihen kolmeen pitkään vihellykseen, jumalauta, vaan siellä ukot otti yhteen. Tanssipaikoillakin vielä pelattiin niitä pelejä.¹²

Kolmas pelaamisen muoto oli vapaamuotoinen lähiyhteisöpelailu. Varsinkin suurten ikäluokkien kylänuoriso kokoontui pesäpallon merkeissä, ja myös koulun liikuntatunneilla pesäpalloa pelattiin Pohjois-Karjalassa ahkerasti.

Kilpailullisen pelaamisen lisääntyminen ja varsinkin ottelut piirinmestaruudesta herättivät kysymyksen maakunnallisesta paremmuudesta. Kyläpelien tapaan myös piirinmestaruuspelit olivat kuumia koitoksia, joiden voittaja saattoi ylpeillä maakunnan ykkösasemalla. Tuntumaa valtakunnalliseen tasoon sai Joensuun

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

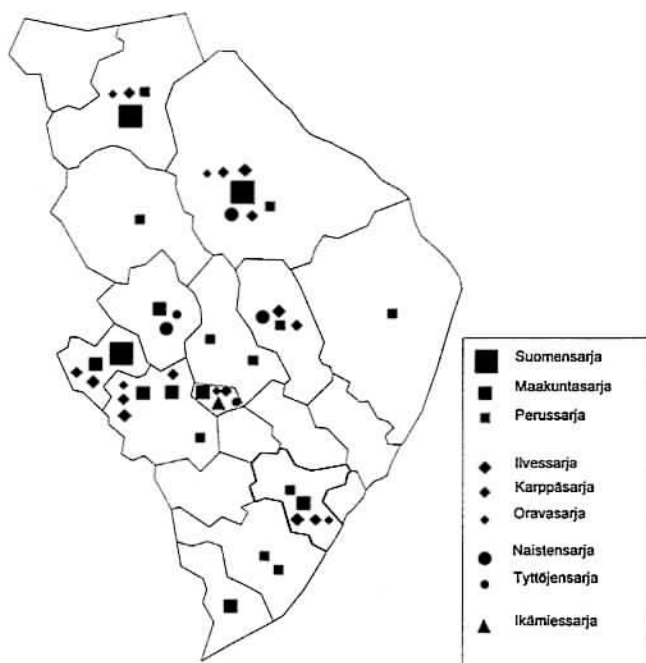
Palloseura, joka teki pikavisiitin mestaruussarjaan vuonna 1932 jääden viimeiseksi.¹³ Pankakosken Tehtaan Urheilijat viihtyivät kaksi kautta lajin pääsarjassa. Vuonna 1937 seura sijoittui itälohkossa toiseksi yltämättä kuitenkaan mitaleille.¹⁴

Pesäpallovaltikka

1950-luvulla Pohjois-Karjalan pesäpallossa elettiin vilkasta aikaa. SVUL:n Pohjois-Karjalan piirissä se kohosi yhdeksi valtalajiksi, jonka edelle jaostobudjetin suuruudessa ylsivät vain yleisurheilu ja hiihto. Keskeisiä tavoitteita olivat lajin alueellinen levitys ja junioritoiminta. Nuorisotyö nähtiin jaostossa jopa niin tärkeäksi, että kaikki muut tehtävät ajateltiin voitavan jättää vähälle huomiolle.¹⁵

Toiminnan vilkkautta kuvaa piirisarjoissa pelaavien joukkueiden määrä. Vuonna 1955 niitä oli seuraavasti: Suomen sarja 3, maakuntasarja 7, ikämiessarja 1, perussarja 11, ilvessarja 5, karpässarja 9, oravasarja 5, naistensarja 3 ja tyttöjen sarja 2. Kyläjoukkueita oli mukana peräti 30 kappaletta.¹⁶ Alueellista jakau-

Pesäpallosarjoihin ilmoittautuneet pohjoiskarjalaiset pesäpallojoukkueet vuonna 1955.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

tumista kuvaa oheinen kartta, johon on sijoitettu sarjoihin ilmoittautuneet joukkueet.¹⁷

Myös TUL:n seuroissa pelattiin pesäpalloa. 1950-luvun alussa työläisurheilijat uskaltautuivat jopa piiriotteluihin porvaripalloilijoita vastaan. Varsinkin sotavuosien jälkeen perustetuissa kyläseuroissa pesäpallon harrastusmainen pelaaminen oli suosittua.¹⁸ Lisäksi pelattiin oppikoulujen pesäpallocupia.¹⁹

Laajeneminen tuotti myös kilpailullista tulosta. 1960-luvulla mestaruussarjaan nousi Outokummun Partio, joka pelasi pääsarjassa kausina 1962, 1964 ja 1966–67 yltäen neljänneksi vuonna 1966. Nurmeksen Sepot jäivät omalla pääsarjakaudellaan viimeiseksi pudoten sarjaporrasta alemmaksi. Naisten pääsarjassa vierailivat Karjalan Maila (1962) ja Outokummun Partio (1964–65).²⁰

Mikä selittää Outokummun Partion yltämisen mestaruussarjaan sekä naisten että miesten joukkueilla? Merkittävää oli varmasti se, että Outokummussa valittiin menestys- ja harrastuslajiksi pesäpallo. Kaivosyhtiö tuki seuran toimintaa. Menestyssekkäimmän miesjoukkueen pelaajat kahta lukuun ottamatta olivat kaivoksen palkkalistoilla. Aktivisteja löytyi lisäksi opettajista, joiden vaikutus oli huomattava varsinkin junioritoiminnassa. Juuri opettajat pitkälle pyörittivät paikkakuntasarjoja.²¹

Outokummun pelit mestaruussarjassa synnyttivät uuden vertailuasetelman. Huomattiin, että usealla joukkueella ei pääsarjatasolle ylltetä. Menestys toi lisää pääsylipputuloloja ja sponsoreita. Esimerkiksi Kiteellä Suomen sarjaan nouseminen 1960-luvun puolivälissä nosti yleisömäärän 500:sta jopa 1500 katsojaan²². Rahan liikkuminen pesäpallokentillä lisäsi myös pelaajaostoja. Parhaat seurat alkoivat haalia pelaajia maakunnan muista joukkueista. Kari Sutinen kuvaa, kuinka pesäpallon valtiikkaa tavoiteltiin:

– Silloin 70-luvun alussa oli suomisarjan buumi täällä kovimmillaan (...). Ilomantsi piti valtiikkaa ja sen jälkeen hallitsevaan asemaan nousi Kitee (...). Meitä Ilomantsin miehiä oli nostamassa Kiteetä eka kerran. Miks tänne tultiin, moni on kysynyt. Täällä oli hyvät edut pelata. Minä asuin kolme kuukautta tässä hotellissa huoneessa viis. Enkä oo tänä päivänä vielä laskua nähnyt. En tiedä, kuka sen maksoi. Arvailta voin. Taisivat olla Arvo Taskinen ja Martti Kupiainen (...). Ne halusivat nähdä sellaisen tilanteen, että Kitee pelaa mestaruussarjassa.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

– Kun minä tulin tänne Kiteelle vuonna -72, minulle tehtiin pomminselväksi, että homma on kiinni siitä, noustaanko vai ei. Me oltais pelattu talkoilla, jos ei olis noustu. Se oli aikamoinen tulosvastuu. Tili olis yli puolella pienentynyt. Kyllä se pani pelaamaan. Sitten kun nousu alkoi hämmöittää, ne pani vielä porkkanan koko sakille. Joukkue pääsee Mallorcalle syksyllä, jos noustaan. Jos ei nousta – muistan ne sanathin vielä – jos ei nousta, niin polkupyöräillään Mulolle koko sakki. Matkassa oli aikamoinen ero. Kun Kitee oli mestaruussarjassa, muistaakseni -76 tai -77, me voitettiin se Tohmajärven porukalla. Me sinniteltiin aika tiukasti niiden kanssa, vaikka kyllä ne parempia oli. Ja sen jälkeen ei oo jakoja ollut. Se on ollut Kitee. Valitettavaa on se, että hiipumista tapahtui koko maakunnassa. Outokumpu oli jo hiipunut, Ilomantsi rupesi hiljalleen hiipumaan ja joukkueet väheni.²³

Haastateltu kuvaa, kuinka kamppailu maakunnan pesäpallovaltikasta oli tasaväkeistä. Valtikka oli tärkeä asia, jota tavoiteltiin. Valtikanhaltijan voittaminen edes yksittäisessä ottelussa koettiin motivoivaksi tavoitteeksi.

Lippulaivaksi

Kitee nousi pesäpallon valtakunnalliselle huipulle 1970-luvulla, joskin hissiliikettäkin harrastettiin sarjaportainen välillä. Tätä nykyä Kitee on pelannut pääsarjassa vuodesta 1978 lähtien. Riemujuhla koettiin syksyllä 1999, jolloin seura saalisti ensimmäisen kultaisen mitalinsa. Kuinka tähän oli tultu?

Artikkelin alussa esitimme urheiluseurojen menestystekijöiksi väestöpohjan, taloudelliset resurssit, lajikulttuurin sekä aktivistien panoksen. Kiteen nousussa kyseiset tekijät osuivat kohdalleen muita maakunnan pesäpalloseuroja paremmin. Kun Pohjois-Karjala kitui 1960- ja 1970-luvuilla taloudellisen supistumisen ja väestötappion kierteessä, Kiteellä meni keskimääräistä paremmin. 1970-alkuvuosista lähtien alkutuotantovoimainen paikkakunta alkoi aluepolitiikan tuella teollistua. Väestön väheneminen on ollut huomattavasti vähäisempää kuin muualla maakunnassa,²⁴ väkiluvun kääntyessä 1970-luvulla hetkeksi jopa hienoiseen nousuun.

Pesäpallon huippu-urheilullistuminen edellytti taloudellisia resursseja, joita Kiteelle saatiinkin. Kuljetusolot paranivat oleellisesti rautatien yllettyä Kiteelle 1960-luvun lopulla, mikä loi edel-

lytyksiä suurteollisuuden sijoittumiselle. Toinen tärkeä edellytys oli aluepoliittinen. 1970-luvun puoliväliin jatkunutta kautta kutsutaan teollistavaksi aluepolitiikaksi, jonka keinovalikoimaan kuuluivat muun muassa kehitysaluerahaston lainat, kuljetustuet ja verohuojennukset.²⁵ Kolmas tekijä oli oma aktiivinen toiminta, jolla pyrittiin saamaan yrityksiä paikkakunnalle. Teollistamissuunnitelmilla ja vaikutusvaltaisten tahojen kutsumisella ja kesittämällä saatiin aikaan tulosta. Kitee todella hyötyi aluepolitiikasta.²⁶

Kiteen Pallon menestys ja pelaajahankinta olivat kytköksissä teollistumiseen. Kehitysaluetuella useat valtakunnalliset yritykset perustivat Kiteelle tehtaitaan. Myös paikalliset yritykset vaurastuivat siinä määrin, että saattoivat lähteä tukemaan voimallisesti pesäpalloa. Paikalliset yrittäjät lohkaisivat pesäpallolle siivun omista voitoistaan, ja myös yritysten kanssa tekemisissä olleet ulkopuoliset tahot saatiin tuki-ilmoituksin kiteeläisen palloilun taakse.²⁷

Myös lajikulttuuria oli Kiteelle kertynyt. Pesäpalloa alettiin pelata heti lajin synnyttämisen jälkeen 1920-luvun alussa. Kyläpeleissä kamppailtiin toisia joukkueita vastaan ja Kettuniemen stadionille koottiin pitäjän parhaista pojista paikkakunnan ykkösjoukkue. Ennen sotia pelattiin piirisarjatasolla. Vielä 1940- ja 50-luvuillakaan Kitee ei noussut maakunnan suurseurojen joukkoon. Vasta 1960-luvulla Raimo Toropaisen johdolla aloitettu ympärivuotinen harjoittelu loi edellytyksiä korkeammille sarjatasoille nousemiseen.²⁸ Vuosikymmenten mittainen harrastus oli synnyttänyt lajikulttuuria, jonka varaan menestystä voitiin lähteä rakentamaan.

1970-luvulla pelaajaostoista ja -palkkioista huolimatta taloudelliset satsaukset pesäpalloon eivät olleet läheskään nykypäivän mitoissa. Vaikka paikalliset liikemiehet tukivat lajia, ilman laajaa vapaaehtoistyötä ei olisi ollut mahdollisuuksia valtakunnan kärkeen nousemiselle. Raimo Toropaisen johdolla käynnistetty suunnitelmallinen valmentaminen vakiinnutettiin jo 1960-luvulta alkaen juniorijoukkueiden käytännöiksi. Pelaajakasvatuksen ohella juniorijoukkueiden vetäjistä ja muista mukaan tulleista tuli lajiaktivisteja, joiden sydän sykki pesäpallolle.²⁹

Kiteen nousu suomi- ja myöhemmin mestaruussarjaan synnytti puhetta maakunnan mahtiasemasta. Osa kiteeläistä menestystarinaa onkin ollut maakunnan ykkösaseman saavuttaminen

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

ja sen säilyttäminen. Läänin pääkaupungin joukkueen lyömisestä kirjoitettiin seuraavasti:

"Kitee räjähti riemuun. KIU repi KarMan!"

Vuonna 1967 pelatussa Kiteen ja Karjalan Mailan välisessä pesäpallo-ottelussa pelattiin paljon muustakin kuin sarjapisteistä. Siinä oteltiin Pohjois-Karjalan pesäpalloherruudesta. Siinä käytiin taistelu maalaisserkut vastaan kaupunkilaiset. Tätä ottelua ja nimenomaan tätä voittoa oli odotettu ja tultu jo moneen kertaan katsomaan ennen tuota päivää. Nyt se onnistui ja yli tuhannen katsojan edessä! Tällä voitolla Kiteen pesäpalloilu ylitti erään välillä jo toivottoman korkealta tuntuneen kynnyksen."³⁰

Vielä 1970-luvun alkupuolellakaan Kiteen asema maakunnan mahtina ei ollut itsestään selvää. Varsinkin Tohmajärven kanssa otettiin kiivaasti yhteen. Katkeransävyistä kamppailua käytiin myös pelaajista. Kiteen nouseminen mestaruussarjaan ja säilyminen siellä merkitsi Kiteen Urheilijoiden nousua maakunnan lippulaivaksi. Vuonna 1990 perustettu erikoisseura Kiteen Pallo on jatkanut risteilyä. Niin paikallisessa puheessa kuin maakunnallisissa tiedotusvälineissä lippulaivavertausta on viljelty taajaan. Kiteen rinnalle maakunnan naisten lippulaivaksi nimettiin 1980-luvulta alkaen menestynyt Viinijärven Urheilijat.

Seutuistumista ja tarinoitumista

Pesäpallon aluerakenteen muutosta kuvattaessa voidaan käyttää seutuistumisen käsitettä. Sillä on kuvattu kaupunkien ympärillä olevien alueiden merkityksen korostumista ja laajenemista yli hallinnollisten rajojen.³¹ Myös kiteeläisen pesäpalloväen oli lippulaivaksi päästäkseen kuroutauduttava oman paikkakunnan rajojen yli. Huippupesäpallon markkinoituminen vaati niin paljon taloudellisia resursseja, että pelkästään Kiteeltä niitä ei ollut saatavissa. Tämän seurauksena myös seuraorganisaatioon oli vapaan kansalaistoiminnan rinnalle luotava liikeyritysmäistä toimintaa muun muassa palkkaamalla kokopäiväistä henkilökuntaa.

Kiteen pesäpallon seutuistumisessa tavoiteltiin oman urheilutuotteen tarjoamista maakunnan ja jopa koko Itä-Suomen pesäpalloa seuraavalle yleisölle. Tässä on onnistuttu, sillä seuran

toimihenkilöt arvelevat noin puolet yleisöstä tulevan oteluihin Kiteen ulkopuolelta. Yleisökyselyt ovat osoittaneet oikeaksi seuraavaa arvelut.³²

Huippu-urheilutuote ei tule nykyisin toimeen ilman mediaa ja markkinoita. Sponsorisuhteissa on jopa ylitetty seutuistumisen rajat, sillä osa Kiteen pääkumppaneista on valtakunnallisia yrityksiä, tosin paikallisin kytkennöin. Esimerkiksi Ensolla ja Dynoresinilla on toimipisteensä Kiteellä. Seuran päätukijat jakautuvat puoliksi paikkakunnan omiin ja valtakunnallisiin yrityksiin.³³

Seutuistumisen hengessä voidaan puhua Kiteen pesäpalloseudusta, jonka keskus on Kitee. Valtaosa maakunnan pesäpalloväestä iloitsee Kiteen menestyksestä. Kiteen asema maakunnan menestysjoukkueena on synnyttänyt myös maakunnallista työnjakoa. Useimmat muut seurat ovat tunnustaneet kasvattajan roolinsa, jolloin niiden tehtävänä on valmentaa tulevia huippupelaajia myös Kiteen tarpeisiin. Kiteen Pallon omassa visiossa seura on koko Itä-Suomen johtava pesäpallokeskus.³⁴

Lippulaiva-vertaus voidaan nähdä osana kiteeläistä identiteettityötä myös suhteessa vanhaan pontikkapitäjän maineeseen. Raimo Toropainen kertoi:

*"Silloin kun minä pelasin ja olin pelinjohtajana, kun Pohjanmaalle mentiin ja kaverit tankkas, niin kyllä sieltä kuulu niin melkein kentältä kuin kentän laidallakin, että ootteko tuoneet pontikkaa. Kaikki nämä huudot oli vielä 80-luvullakin tavallisia. Eihän ne meitä pitäny kuin sivukylän poikina. Arveltiin, että pontikkaa keitellään. Sitä mukaa tilanne muuttu. 70-luvulla tämä teollistuminen teki Kiteen tunnetuksi. Sitten kyllä tällä pesäpallolla sellainen valtakunnallinen merkitys on, että Pohjanmaallakaan eivät muuten tietäisi Kiteestä yhtään mitään."*³⁵

Tässä muistumassa kiteytyy tietty identiteettien tuottamisen muutos. Kiteen pontikkamaineella on historialliset perustansa. Puhetta ovat viritelleet kuitenkin lähinnä ulkopuoliset. Nyt merkitykset ovat muuttuneet siinä määrin, että kaupunki on pyrkinyt hyödyntämään vanhaa mainettaan. Kiteen museosta löytyy osasto, jossa esitellään "korpikuusen kyynelten tiputtamista". Museoituna pontikankeitto ei tuota kuitenkaan toiminnallista sisältöä Kiteen nykyidentiteetille. Syntyynyttä tyhjiötä on

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

täytetty pesäpallopuheella. Näissä talkoissa maakunnan pesäpallon lippulaivalla on oma tärkeä paikkansa.

Lähdeviitteet

- 1 Käyttämämme aineiston keräsimme tutkiessamme kiteeläisen pesäpallon muutosta. Tavanomaiseen tapaan tutkimusaineistoa kertyi runsaasti enemmän kuin pystyimme julkaisussamme hyödyntämään. Tälläkin kertaa vakuutuimme, että paikallistutkimuksen lähde ei ole tyhjennettävissä.
- 2 Ilmanen Kalervo 1998, 69–72. Liikunnan kansalaistoiminnan varhaista paikantamista Helsingissä. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia No 62/1998. Jyväskylä.
- 3 Hentilä Seppo 1982, 398. Suomen työläisurheilun historia I. Hämeenlinna.
- 4 Itkonen Hannu & Nevala Arto 1998, 336. "Urheilumenestyksen paikantuminen – esimerkkinä Joensuu." Teoksessa Tuunainen, P. (toim.) Elämää entisajan Joensuussa. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Jyväskylä.
- 5 Itkonen H. & Kortelainen Jarmo 1999, 16. Rantakentältä maailmalle. Kiteen pesäpallo, lajikulttuuri ja yhteiskunta. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 146. Helsinki.
- 6 Sama, 17.
- 7 Raappana Reino 1989, 8. Ilomantsin Urheilijat 1939–89. Kitee.
- 8 Toivo Turusen haastattelu. Pojat kokoontuivat pelaamaan pesäpalloa Ketunniemen stadionille eli nykyisen hiekkatekonurmisen Rantakentän paikalle. Pelaaminen oli nuorison tapa viettää aikaa. Välineitä ei juuri ollut ja erilliseen harjoitteluun ei ryhdytty. Turunen on kokenut elämänsään kaikki pesäpallon eri vaiheet, sillä vielä Kiteen mestaruusvuonna hän toimi pelipäivinä kentän huoltotehtävissä.
- 9 Itkonen & Kortelainen 1999, 39.
- 10 Laitinen Erkki 1980, 31. Pesäpallo. Kansallispelejä 60 vuotta. Suomen Pesäpalloliitto. Saarijärvi.
- 11 SVUL:n Pohjois-Karjalan piirin arkisto; otsikoimaton moniste.
- 12 Kari Sutisen haastattelu 14.8.1998.
- 13 Jarva Hannu. "Kiteellä on nyt pesäpallo tarjottimella." Karjalainen 18.9.1999.
- 14 Jarva 1999.
- 15 SVUL:n Pohjois-Karjalan piiri; vuosikokous 27.1.1952. SVUL:n Pohjois-Karjalan piiri; pesäpallojaosto 18.10.1954.
- 16 SVUL:n Pohjois-Karjalan piiri; pesäpallojaoston työvaliokunta 26.4.1955.
- 17 Itkonen & Kortelainen 1999, 41.
- 18 Ks Rajajärvi Anu 1993. Kyläseuran elämäankaari TUL:n Karjalan piirissä 1945–90. Suomen historian pro gradu -työ. Joensuun yliopisto.
- 19 SVUL:n Pohjois-Karjalan piiri; pesäpallojaosto 2.5.1957.
- 20 Laitinen 1980, 404–405, 410–412.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?

- 21 Ismo Björnin suullinen tiedonanto 14.9.1999. Björn valmistelee Outokummun historian käsikirjoitusta.
- 22 Raimo Toropaisen haastattelu 2.10.1998. Toropainen on nimetty jopa kiteeläisen pesäpallomenestyksen isäksi, sillä hänen valmentamanaan joukkue vakiinnutti paikkansa mestaruussarjassa.
- 23 Kari Sutisen haastattelu 14.8.1998.
- 24 Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto 1975. Pohjois-Karjalan runkokaava. Julkaisu A 15. Joensuu.
- 25 Ks. Vartiainen Perttu 1998. Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita. Sisäasiainministeriö 6/1998. Helsinki.
- 26 Itkonen & Kortelainen 1999, 54–55.
- 27 Arvo Taskisen haastattelu 9.12.1998.
- 28 Itkonen & Kortelainen 1999, 48–50.
- 29 Raimo Toropaisen haastattelu 2.10.1999.
- 30 Lasse Saharisen kirjallinen viesti.
- 31 Ks. Vartiainen Perttu 1992. "Lokaliteettidebatti teoreettisen ja empiirisen suhteen jäsentäjänä." Terra 104.
- 32 Itkonen & Kortelainen 1999, 83–84.
- 33 Sama, 86–87.
- 34 Sama, 87.
- 35 Raimo Toropaisen haastattelu 2.10.1998.

Hannu Itkonen &
Jarmo Kortelainen

Maakunnan
lippulaivaksi?